



## Peruskoulujen toiminta poikkeusoloissa

Sivistysvaliokunta, kuulemistilaisuus tiistaina 21.4.2020

Suomen Vanhempainliitto kiittää mahdollisuudesta esittää asiantuntijalausuntonsa peruskoulujen toiminnasta poikkeusoloissa.

Perusopetukseen osallistuu Suomessa yli 560 000 lasta. Perusopetus on siis iso osa suomalaisten arkea. Perusopetukseen poikkeustilanteessa tehdyt muutokset vaikuttavat siihen osallistuvien lasten lisäksi myös heidän perheisiinsä. Perusopetusta on järjestetty poikkeusoloissa nyt useampi viikko ja tällä hetkellä voimassa olevien päätösten mukaan perusopetusta toteutetaan poikkeusoloissa 13.5.2020 saakka.

Suomen Vanhempainliitto toteuttaa jatkuvasti avoinna olevaa Mitä perheille kuuluu? -kyselyä, johon on tähän mennessä vastannut n. 400 vanhempaa. Lisäksi Förbundet Hem och Skola i Finland tekee vastaavaa kyselyä ruotsiksi, siihen on niin ikään vastannut n. 400 vanhempaa. Kyselyihin saatujen vastausten mukaan vanhempien suurin huoli liittyy etäopetuksen epätasalaatuisuuteen ja epätasa-arvoisuuteen. Vastausten mukaan vanhempien näkemykset peruskoulujen toiminnasta poikkeusoloissa jakautuvat vahvasti kahtia hyvin positiivisiin ja hyvin negatiivisiin näkemyksiin.

## Mitä on perusopetus poikkeusoloissa?

Perusopetuksen järjestämisen ensimmäisinä viikkoina kävi ilmi, että kodin ja koulun vastuu lasten opetuksesta, opiskelusta ja oppimisesta oli epäselvää. Vanhemmille ei avattu, mitä perusopetus poikkeusoloissa tarkoittaa ja mitä heiltä odotetaan. Puhuttiin ”kotikoulusta”, vaikka tässä tilanteessa ei ole kysymys lain mukaisesta kotikoulusta, jossa huoltajat kantavat vastuun lapsen perusopetuksen toteutumisesta, vaan perusopetuksesta, jota nyt toteutetaan poikkeusoloissa ja pääsääntöisesti etänä.

Eri koulutuksen järjestäjien, koulujen, rehtoreiden ja opettajien valmiudet siirtyä poikkeustilanteen järjestelyihin ovat olleet hyvin erilaiset. Jotkut lapset saavat säännöllisesti opetusta videovälitteisesti, osa joka tunti, osa joka päivä ja osa muutaman kerran viikossa. Osan lapsista perusopetus perustuu pelkkiin viestinä tuleviin tehtävänantoihin, eivätkä he saa käytännössä siis lainkaan opetusta. Osalla lapsista ja nuorista opettaja on tavoitettavissa videoyhteyden avulla, puhelimitse tai viestien avulla ja oppimiseen saa apua aina, kun tarvitsee. Osalla lapsista näin ei ole.

On selvää, että lähes kaikki lapset tarvitsevat apua ja tukea poikkeusolojen perusopetuksessa vanhemmilta, mutta osalla lapsista poikkeusolojen perusopetus on tarkoittanut käytännössä kotiopetukseen siirtymistä ilman, että vanhemmat ovat tuota päätöstä tehneet. Näin ei saa olla. Ensisijainen vastuu opetuksesta on edelleen kouluilla ja opettajilla, vanhempien tehtävä on tukea lastaan koulutyössä. Jokaisella lapsella on oikeus opetukseen myös poikkeusoloissa.

Suomen Vanhempainliitto pitää tärkeänä, että kansallisesti määriteltäisiin kriteerit sille, mitä perusopetuksen pitäisi minimissään poikkeusoloissa olla ja sisältää. Opetuksen järjestämisen videovälitteisesti jokaiselle oppilaalle pitäisi kohtuullisilla ponnisteluilla olla mahdollista. Opetuksen saamisen lisäksi videovälitteisillä kohtaamisilla on toinenkin tehtävä: sen avulla oppilaat voivat kohdata opettajansa ja luokkatovereitaan. Näiden sosiaalisten kohtaamisten merkitystä ei voi vähätellä, kun lapset ovat joutuneet eroon vertaisistaan niin koulussa kuin vapaa-ajallakin.

Osa lapsista käy perusopetusta edelleen normaalisti lähiopetuksena. Yksiköiden sulkeminen pienten oppilasmäärien vuoksi vaikuttaa lasten ja perheiden arkeen. Lähiopetuksessa olevien oppilaiden siirto koulusta toiseen on tässä tilanteessa iso asia, eikä sitä tulisi tehdä kevein perustein. Se, että niin opettaja, kaverit kuin koulukin vaihtuu, on haasteellista kenelle tahansa lapselle, mutta voi olla erityisen raskasta niille erityistä tukea tarvitseville oppilaille, joille rutiinien säilyminen on merkittävä, oppimista edistävä asia.

## Perusopetuksen oppimateriaalit ja työvälineet

Perusopetuksessa käytettävien oppimateriaalien sekä työvälineiden tulee olla oppilaalle maksuttomia poikkeusoloissakin. Opetuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että oppilaalla on käytössään laitteet ja tarvikkeet, jotta hän pystyy osallistumaan etäopetukseen. Oppilaiden omia tietoteknisiä laitteita voidaan käyttää oppimisen tukena huoltajien kanssa sovittavilla tavoilla. Poikkeustilanteessa huoltajien kanssa ei ole uusia sopimuksia juuri tehty. Se on ymmärrettävää, sillä poikkeustilanne tuli eteen nopeasti, mutta on tärkeää, että jatkossa kouluissa normaalitilanteessakin kiinnitetään huomiota siihen, että oppilaiden vanhempien kanssa on sovittu omien laitteiden käytöstä.

Lapsilla ja nuorilla käytössä oleva laitekanta on hyvin kirjavaa. Perheissä saattaa olla useammalle lapselle käytössä ainoastaan yksi kone, jolla lapset vuorottelevat. Live-miittien ja/tai muiden tehtävien päällekkäisyys saattaa aiheuttaa sen, että lapset eivät pysty osallistumaan omaan opetukseensa ajallaan. Jos koulutehtävät perustuvat sähköisiin oppimateriaaleihin ja sähköisesti tehtäviin tehtäviin, on niitä usein haasteellista toteuttaa pelkkien mobiililaitteiden avulla. Tietojemme mukaan monet opetuksen järjestäjät ovat kysyneet huolehtimaan siitä, että jokaisella lapsella on käytössään riittävät tietotekniset välineet lainaamalla oppilaitoksen laitteita niille, joilla ei niitä kotona ole.

Myös opettajien käytössä olevan laitekannan kirjavuus on aiheuttanut haasteita. Opettajilla ei välttämättä ole käytössään esimerkiksi työpuhelin, jolla kommunikointi oppilaiden kanssa olisi mahdollista.

Koulutehtävissä on ilmennyt selkeitä ylilyönnejä, jotka haastavat perusopetuksen maksuttomuutta. Pitäisi olla selvää, ettei kodeilta voi odottaa täysiä ruokakaappeja leivontatarvikkeineen tai täydellistä askartelu- tai kuvataidetarvikevarastoa koulutehtävien tekemistä varten. Koulutehtävien tulee olla sellaisia, ettei perheiden tarvitse tehdä erikseen ruoka- tai materiaalihankintoja niiden toteuttamiseksi.

## Turvallisuus ja terveys

Etäopetuksessa käytettäviin alustoihin ja laitteisiin liittyvään tietosuojaan olisi syytä kiinnittää huomiota. On upeaa, että etäopetusta pystytään järjestämään hyvin monipuolisilla laitteilla ja alustoilla ja että opettajat jakavat auliisti vinkkejä ja ideoita opetuksesta muille, mutta tietosuoja ja -turvaa ei silti pitäisi unohtaa.

Eri laitteiden ja alustojen tietoturvasta ja tietosuojasta ei kaikilla opetuksen järjestäjillä ole riittävää kuvaa ja/tai asiantuntemusta eikä eri laitteiden ja alustojen käytöstä ole välttämättä tehty kuntakohtaisia linjauksia, jolloin jokainen opettaja joutuu ratkaisemaan mahdolliset kysymykset ja ongelmatilanteet itse.

Sallivat käytännöt ja hyvä yhteistyö kotien kanssa helpottavat opettajakohtaista tilannetta, mutta olisi hyvä, että opettajan toiminnan takana olisi opetuksen järjestäjän tietoturvasta ja -suojasta vastaavien henkilöiden tuki. Lisäksi sosiaalisen median kanavissa liikkuu valitettavan paljon kuvia, joissa näkyy lasten kuvia ja nimiä, kuvia lasten töistä, jne., joten henkilö- ja tekijänoikeussuojaan liittyvistä asioista olisi hyvä muistuttaa.

Myös etäopetuksen fyysinen turvallisuus keskusteluttaa. Osa kunnista on aktiivisesti selvittänyt ja viestinyt toimintaohjeet etäopetuksessa sattuvien tapaturmien varalta, mutta kaikilla käytännöt eivät ole vielä selviä. Opettajien tulisi kyetä arvioimaan koulutehtävien turvallisuutta ja minimoimaan mahdolliset riskit.

Lapsille ja nuorille tehdyistä kyselyistä ja niistä koostetuista raporteista käy ilmi, että perusopetus etäopetuksena kuormittaa myös lapsia ja nuoria. Koulutehtävien määrä on joistakin tuntunut kohtuuttomalta, jotkut taas kokevat koulun ja vapaa-ajan rajojen hämärtyneen. Lasten ja nuorten jaksamisesta on huolehdittava ja heiltä tai heidän vanhemmiltaan tuleviin viesteihin liiallisesta kuormituksesta on suhtauduttava vakavasti.

## Oppimisen tuki ja oppilashuolto

Lähiopetuksena toteutettavassa perusopetuksessa lapsen oppimisen tukeen liittyvällä henkilöstöllä (esim. koulunkäynnin ohjaajat ja erityisopettajat) on iso merkitys oppilaiden ohjaamisessa ja oppimisen tukemisessa. Joissakin kunnissa tätä henkilöstöä on lomautettu tai siirretty muihin tehtäviin, vaikka etäopetuksenakin toteutettavassa perusopetuksessa tuen tarve on suuri. Tukea ja ohjausta tarvitsevat oppilaat ovat jääneet etänä toteutettavassa perusopetuksessa pahimmillaan kokonaan vaille henkilökohtaista ohjausta ja tukea ja vanhemmat saattavat olla todella kuormittuneita joutuessaan huolehtimaan näiden lasten koulunkäynnistä. Kun samalla lapsen muut tukitoimet (terapia, kuntoutus) ovat tauolla, lapset eivät välttämättä saa lainkaan tarvitsemiaan palveluita ja perheiden jaksaminen on koetuksella. On muistettava, että monet erityistä tukea tarvitsevat lapset kuuluvat myös itse riskiryhmiin, eivätkä siis voi osallistua lähiopetukseen, vaikka olisivat siihen oikeutettuja.

Joidenkin nuorten on ollut vaikeata asettua opiskelemaan etänä etenkin, jos se tarkoittaa ainoastaan tehtävien tekemistä itsenäisesti, ilman kontaktiopetusta. Ajatus lomailusta saattaa houkuttaa etenkin joitakin yläkoulun oppilaita. On selvää, että yksittäisen opettajan resurssit näiden lasten ja nuorten tavoittamiseen ovat rajalliset. Kouluissa ja kunnissa ei välttämättä ole ollut linjauksia siitä, miten ja kuka tavoittelee etäopetuksesta ”kadonneita” lapsia ja nuoria. Joillakin nuorilla opetukseen osallistumattomuus voi aiheuttaa sen, että perusopetuksen päättötodistus jää saamatta.

Toisaalta esiin on tullut tilanteita, joissa etäopetukseen siirtyminen on ollut lapselle positiivinen asia ja kokemus. Jotkut lapsista, joilla on esimerkiksi neurokirjon diagnoosi (mm. autismi, asperger, adhd, tourette), ovat hyötynyt siitä, että saavat opiskella omaan tahtiinsa rauhallisessa kotiympäristössä. Osalle kouluahdistuneista tai kiusatuista lapsista etänä opiskelu sopii niin ikään hyvin. Myös sisäilmasta vakavasti oirehtivat tai sairastuneet ovat hyötynyt siitä, että saavat nyt muiden lasten tapaan opetusta. Etäopetus olisi siis hyvä mahdollistaa perusopetuksen keinovalikoimaan myös normaalitilanteessa.

Oppilashuoltopalveluiden toimivuudesta ja yhteistyöstä muiden lapsi- ja perhepalveluiden kanssa on poikkeustilanteessa huolehdittava erityisen hyvin. Perheissä, joissa on aiemminkin ollut esim. köyhyyttä, väkivaltaa, päihde- tai mielenterveysongelmia, lapset ovat nyt todella vaikeassa tilanteessa. Koulu on saattanut olla näille lapsille ainoa paikka, joka tarjoaa kontaktin turvallisiin aikuisiin ja tässä tilanteessa he jäävät ilman näitä kontakteja. Näiden lasten kohdalla myös etäopetuksen toteutuminen ja vanhemmilta saatava tuki voi jäädä vähäiseksi.

## Kouluruoka

Kouluruoka on monelle perheelle taloudellisesti ja toiminnallisesti ensiarvoisen tärkeä palvelu. On hienoa, että monessa kunnassa on havahduttu järjestämään kouluruoka tavalla tai toisella myös etäopetuksessa oleville oppilaille. Ymmärrämme, että kouluruokailun järjestämisestä etäopetuksessa oleville oppilaille ei haluttu linjata kansallisesti, koska tilanteet ovat hyvin erilaisia eri kunnissa. Nykyinen, vapaaehtoisuuteen perustuva päätös on kuitenkin aiheuttanut sen, että vanhemmat ja vanhempainyhdistykset ovat tehneet huomattavaa vaikuttamistyötä kunnissa saadakseen kouluruokailun toteutumaan.

Kouluruokailun järjestämistapoja on hyvin erilaisia: Kouluruoka saatetaan toteuttaa koululla myös etäopetukseen osallistuville oppilaille, sitä saatetaan jakaa annoksina päivittäin tai muutaman päivän paketteina, jotkut kunnat jakavat perheille ruokakassin viikoksi, joissakin kunnissa annetaan tukea rahana. Huolestuttava piirre on se, että joissakin kunnissa ruokailuun/tukeen liittyy vahva velvoite perustella tarvetta; jopa toimeentulotukeen verrattavia peruste vaatimuksia on esitetty. Kuntien olisi kuitenkin hyvä ymmärtää, että koulutusta koskevassa lainsäädännössä ateriointioikeus ei ole riippuvainen oppilaan taustasta tai asemasta eikä se ole tarveharkintaan perustuvaa.

Kouluruokailuun liittyvän viestinnän ja käytännön järjestelyjen on oltava sellaisia, että ne eivät aiheuta lapselle, nuorelle tai perheelle häpeää. Häpeän kokemus voi syntyä, jos viestinnässä painotetaan vahvasti sitä, että kouluruokaa jaetaan ainoastaan esimerkiksi taloudellisesti haasteellisessa tilanteessa oleville perheille. Noutojärjestelyt on toteutettava siten, että noutajana voi toimia lapsi tai nuori itse tai hänen vanhempansa. Noutojärjestelyt on toteutettava myös niin, että noutaminen ei aiheuta tarpeetonta liikkumista julkisilla kulkuvälineillä.

## Nivelvaiheet

Perusopetuksen järjestäminen poikkeusoloissa haastaa monella tavalla koulutuksen nivelvaiheita. Ensi syksynä koulunsa aloittaville, yläkouluun siirtyville tai toisen asteen aloittaville lapsille, nuorille ja heidän perheilleen on usein juuri tähän aikaan vuodesta järjestetty tutustumispäiviä, joita nyt ei voida toteuttaa. On tärkeää, että nämä siirtymävaiheet huomioidaan kuitenkin jollain tavalla, jotta koulun aloittaminen tai uuteen kouluun tai oppilaitokseen siirtyminen ensi syksynä sujuu mahdollisimman mutkattomasti.

## Opetuksen järjestäjien ohjaus ja palautteen kerääminen

Opetushallitus on tuottanut erinomaista materiaalia koulujen ja opetuksen järjestäjien tueksi. Vanhempainliiton tietojen ja kokemuksen mukaan hyvin johdetuissa kouluissa ja kunnissa ohjeet luetaan tarkkaan ja niitä noudatetaan. On kuitenkin kuntia ja kouluja, joissa päätöksiä tehdessä kansallisia ohjeita ei noudateta eikä suosituksia seurata. Kuntien autonomia on tärkeä asia, mutta erityisesti kriisitilanteessa näyttää siltä, että opetuksen järjestäjien tekemät päätökset ja linjaukset sekä toiminnan käytännön toteutus asettaa lapset keskenään hyvin eriarvoiseen asemaan.

Monet opetuksen järjestäjät ovat oma-aloitteisesti pyytäneet palautetta etäopetuksesta lapsilta ja nuorilta sekä heidän vanhemmiltaan. On hienoa, että palautetta pyydetään. Toivomme, että toimintaa kehitetään saadun palautteen pohjalta. On tärkeää, että koulujen johtajat saavat johtajuuteen tukea, jotta etäopetuksen mukanaan tuomat haasteet pystytään kouluissa ratkaisemaan.

## Kodin ja koulun yhteistyö

Perusopetuksen järjestäminen poikkeustilanteessa on avannut aivan uusia näkymiä kodin ja koulun yhteistyöhön. Yhteistyö on parhaimmillaan tiivistynyt ja tsemppiviestit ovat kulkeneet niin kodeista kouluun kuin kouluista koteihinkin.

Poikkeustilanteen alussa opettajien tiukat asenteet ja vaatimukset opetukseen osallistumisesta ja tehtävien tekemisestä tiukalla aikataululla aiheuttivat oppilaille ja vanhemmille suuria paineita. Toisaalta osa vanhemmista odotti, että koulunkäynti etänä sujuu alusta asti mutkattomasti ja se aiheutti opettajille paineita. Tilanteen vakiintuessa myös nämä odotukset ja paineet ovat tasoittuneet.

Eri kieli- ja kulttuuritaustaisten vanhempien ja perheiden näkökulmasta tilanne on todella haasteellinen. Koska koulut ja opetuksen järjestäjät joutuivat tilanteeseen nopealla aikataululla, ei viestintää kaikkialla pystytty toteuttamaan eri kielillä. Perheissä, joissa vanhemmat eivät osaa suomen kieltä, on vanhempien ollut käytännössä mahdotonta auttaa ja tukea lasta eri alustoille pääsemisessä ja koulutehtävien tekemisessä.

Julkisessa keskustelussa etäopetuksen ääripää sekä opettajien näkökulma alkavat kärjistyä ja mediassa haetaan vastakkainasettelua. Tämä asetelma ei ole omiaan tukemaan kodin ja koulun yhteistyötä ja lasten oppimista ja kasvua tässä poikkeuksellisessa tilanteessa. Haasteita täytyy nostamaan esiin, mutta vastakkainasettelu ei vahvista lasten, nuorten ja vanhempien luottamusta varhaiskasvatusta, koulua ja yhteiskuntaa kohtaan. Osittain tilanteeseen ja siitä käytävään keskusteluun liittyen Opetushallitus ja Vanhempainliitto järjestävät ylimääräisen Maailman suurimman vanhempainillan tiistaina 28.4.2020.

## Päätökset jatkosta ja lapsivaikutusten arviointi

Kun päätöksiä poikkeusolojen jatkosta tehdään, on tilannetta arvioitava erityisen huolellisesti lasten ja nuorten näkökulmasta. Jo nyt on nähtävissä, että oppilaiden tuen tarve, haasteet kotiooloissa tms. eivät tule esiin, kun opettajat (tai muu opetus-, kasvatusta- ja nuorisoalan henkilöstö) eivät kohtaa oppilaita. Lastensuojeluilmoitusten määrä on joissakin kunnissa vähentynyt eikä se ole merkki siitä, etteikö

lastensuojelullisia tarpeita olisi, vaan siitä, että nämä tarpeet eivät nyt tule esiin. Se, että päiväkotij- ja kouluikäiset lapset ovat pääsääntöisesti kotona ja vanhemmat tekevät töitä joko työpaikoillaan tai etänä kotoa käsin, on aiheuttanut tilanteessa suuria paineita. Kun tähän lisätään perheiden työhön, toimentuloon ja talouteen liittyvät pulmat, saattavat tilanteet perheiden sisällä kärjistyä.

On tärkeää, että päätös jatkosta tehdään ajoissa, jotta kouluissa pystytään valmistautumaan arviointiin, päättötodistuksiin, nivelvaiheisiin sekä muihin lukuvuoden päätökseen liittyviin asioihin. Koulujen kevätjuhlat, todistustenjakotilaisuudet, yms. kevääseen liittyvät tapahtumat tuntuvat joistakin tässä kohdassa triviaaleilta, mutta ne ovat tärkeitä tilaisuuksia lapsille, nuorille ja perheille. On tärkeää huolehtia myös näiden toteutumisesta poikkeusoloissa – poikkeuksellisin keinoin.

Ajatukset on jo nyt suunnattava myös ensi syksyyn: Miten paljon kertaamista, tukiopetusta ja muuta tukea tarvitaan, jotta oppilaat pääsevät opinnoissaan eteenpäin? Miten huomioidaan koulujen toiminnassa se, että lapsilla ja nuorilla on paljon ”vajausta” sosiaalisissa kontakteissa? Miten nivelvaiheessa mahdollisesti toteuttamatta jääneet asiat (tiedonsiirrot, tutustumistilaisuudet, yms.) voidaan korvata? Tärkeä näkökulma ennakoinnin ja varautumisen näkökulmasta on myös se, että koronaepidemia ei todennäköisesti ole vielä ohitse, kun kouluihin palataan. Yhteisten toimintalinjausten luominen tähän tilanteeseen on tärkeitä käynnistää jo nyt.

Koronaviruksen vuoksi on jouduttu tekemään toimenpiteitä, jotka vaikuttavat voimakkaasti lasten perusoikeuksiin. Lasten oikeutta koulutukseen, sosiaalisiin suhteisiin ja virikkeisiin on rajoitettu, mutta samalla ovat kaventuneet myös lasten oikeudet turvallisuuteen ja perushoivaan. Monet lasten hyvinvoinnin indikaattorit osoittavat huolestuttavaa muutosta heikompaan suuntaan. Kun jatkosta päätetään, on päätöksen lapsivaikutukset arvioitava huolellisesti.

Helsingissä 20.4.2020

Suomen Vanhempainliitto ry, Finlands Föräldraförbund rf

Ulla Siimes

Toiminnanjohtaja

Tuija Metso

Erityisasiantuntija